

olup davacının açmış olduğu bir davanın konusudur.

İslâm hukukunda hacir müessesesi, ihtiyatî haciz ve ihtiyatî tedbiri de içine alacak genişlikte ele alınmış olup borçlu bakımından yaklaşık olarak bu iki müessese-nin görevlerini de ifa etmektedir. Bu sebeple ihtiyatî haciz ve ihtiyatî tedbirle ilgili hükümler, klasik dönem fıkıh literatürünün özellikle hacir ve dava bölümlerinde serpiştirilmiş bir şekilde yer almaktadır.

Hâkim borçlunun menkul veya gayri menkul mallarına ihtiyatî haciz koyunca bu mallar borçlunun elinde kalır; ancak borçlu bu mallar üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunamaz; onları tüketemez, satamaz, hibe edemez. İhtiyaten haczedilmiş mallar gerektiğinde yetkili merciler tarafından satılarak bedelinden alacaklının alacağı ödenir.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "hcz", md.; Buhârî, "İstikrâr", 14; Müslim, "Müsâkât", 18; Şâfiî, *el-Üm*, III, 184, 189; Dârekutnî, *es-Sünen*, Medine 1966, III, 26; Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, Kahire 1909, s. 195; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 320; Bâcî, *el-Müntekâ*, Kahire 1331, V, 84-85; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 163-166; Sadrüşşehîd, *Şerhu Edebi'l-kâdî li'l-Haşşâf*, Bağdad 1978, II, 380; Kâsânî, *Bedâ'î*, VII, 169, 174; Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1290, II, 275; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 456, 488, 494-496, 502; Nevevî, *el-Mecmû*, XIII, 290-292; Karâfî, *el-Furûk*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), IV, 80; Zeylâfî, *Tebîyînü'l-hakâik*, Bulak 1315, V, 200; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf*, Kahire 1955, V, 303; İbn Ferhûn, *Tebşîratü'l-hükkâm*, Kahire 1310, I, 72, 79, 210-214; II, 218-222; Şîrbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, II, 150-151; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1958, IV, 305, 310-314; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kunâ*, Mekke 1395, III, 407-408, 420-423; Abdurrahman Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, İstanbul 1289, II, 42; *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, V, 61, 62; Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, Beyrut, ts. (Dârü Sadr), V, 266-276; Emîr San'ânî, *Sübûlû's-selâm*, Beyrut 1987, III, 107-115; Şevkânî, *Neylû'l-leuâf*, Kahire, ts. (Matbatû Mustafâ el-Bâbî), V, 275-276; a.mlf., *es-Seylû'l-cerrâr* (nşr. Mahmûd İbrâhîm Zâydî), Beyrut 1985, IV, 250-255; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, İstanbul 1984, II, 8; VI, 15; *Mecelle*, md. 998, 999, 1000; Reşid Paşa, *Rûhu'l-Mecelle*, İstanbul 1328, V, 205, 210-213, 218; Siddîk Hasan Han, *Fethu'l'allâm* (nşr. M. Sultân en-Nemne-kânî), Medine, ts. (Mektebetü'l-İlmiyye), II, 43-44; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, III, 91, 93; Ahmed Ali el-Hatib, *el-Hacr 'ale'l-medîn li-hak-ki'l-guremâ*, Kahire 1964; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Mekâşidü's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Tunus 1978, s. 203; Abdülgaffâr İbrâhîm Sâlih, *el-İflâs fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1980, s. 222; Abdülkerîm Zeydân, *Nizâmü'l-kağâ' fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Bağdad 1984, s. 146-148; Fahrettin Atar, *İslâm İcrâ ve İflâs Hukuku*, İstanbul 1990, s. 154-206, 376-377; Bilmen, *Kamus*, VII, 294-302; "el-İflâs", *Mv.F*, V, 318.

FAHRETTİN ATAR

HACR

(bk. HACİR).

HACRÎ

(الحجری)

Ebü Muhammed Abdullah
b. Muhammed b. Âli el-Hacrî
(ö. 591/1195)

Hadis ve kıraat âlimi.

Zilhicce 505'te (Haziran 1112) Endülüs'te Meriye'de (Almeria) doğdu. İbn Ubeydullah diye de bilinmektedir. Arap kabilelerinden Hacr b. Zîruayn'a nisbetle Hacrî ve Ruaynî, doğduğu ve ikamet ettiği yerlere nisbetle de Meriyyî, Sebti nisbeleriyle anılır. Kurtuba (Cordoba) ve İşbiliye (Sevilla) başta olmak üzere muhtelif şehirlerde birçok hocadan ders aldı. *Şahîh-i Müs-lim*'i Ebû Abdullah İbn Zügaybe'den, Nesâî'nin *es-Sünen*'ini fakih ve hadis hâfızı Ebû Ca'fer Ahmed b. Abdurrahman el-Bitrûcî'den okudu. İşbiliye hatibi diye anılan kıraat âlimi ve muhaddis Ebû'l-Hasan Şüreyh b. Muhammed er-Ruaynî'den ve Ahmed b. Abdullah b. Sâlih'ten hadis ve kıraat-i seb'a tahsil etti. Ayrıca Ebû'l-Hasan İbn Mugis, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'den ve daha pek çok hocadan faydalandı. 534 (1139-40) yılında kalabalık bir mecliste *Şahîh-i Buhârî*'yi Şüreyh b. Muhammed'e okudu.

Hacrî'den hadis ve kıraat okuyanlar arasında Ebû'l-Hattâb İbn Dihye el-Kelbî, Muhammed b. Hasan İbnü'l-Gâzî, Muhammed b. Muhammed el-Yahsubî, Muhammed b. Ubeydullah el-Mürsî, İbnü's-Saffâr el-Kurtubî ve Abdurrahman b. Kâsım es-Serrâc gibi isimler bulunmaktadır.

Zehebî'nin "hadis hâfızı, hüccet, allâme, şeyhü'l-Mağrib, şeyhü'l-İslâm" diye tavsif ettiği Hacrî hadis öğrenim ve öğretiminde titiz davranan ve rivayetlerine güvenilen bir âlimdi. Meriye'de hatiplik yaptı, ancak kendisine teklif edilen kadılık görevini kabul etmedi. Meriye düşman istilâsına uğrayınca Mürsiye'ye (Murcia) gitti. Buradan da önce Fas'a, ardından Sebte'ye (Ceuta) geçerek ömrünün büyük bir kısmını bu şehirde hadis ve kıraat okutmakla geçirdi. Hükümdarın kendisini Merakeş'e davet etmesi üzerine bir müddet orada kaldıysa da tekrar Sebte'ye döndü.

Kuraat ve fıkıhla da meşgul olmakla beraber âlf isnadlara sahip bulunması se-

bebiyle özellikle hadis alanında temayüz eden, zühd ve takvâsı ile halk nazarında büyük itibar kazanan Hacrî, 591 yılı Muharrem ayı sonlarında veya Safer ayı başında (Ocak 1195) Sebte'de vefat etti.

Kaynaklarda çeşitli kerâmetleri zikredilen Hacrî'nin öldüğü sırada büyük bir kuraklığın hüküm sürdüğü, cenazesi kabre konunca halkın yağmur yağdırması için onunla tevessül ederek Allah'a dua ettiği, o gece başlayan yağmurun bir hafta sürdüğü belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *Cemhere*, s. 461; Münzirî, *et-Tekmile*, I, 217; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile* (nşr. F. Codera), Madrid 1887-89, II, 494-498; İbn Kudâme el-Makdisî, *Ülemâ'ü'l-hadis*, IV, 145-146; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1370-1372; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XXI, 251-255; Safe-dî, *el-Vâfi*, XVII, 575; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 473; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI, 138; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 487; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 307.

NURİ TOPALOĞLU

HÂCÜ-Yİ KİRMÂNÎ

(خواجوی کرمانی)

Ebü'l-Atâ Kemâlüddîn Mahmûd
b. Âli b. Mahmûd Mürşidî-yi Kirmânî
(ö. 753/1352)

İranlı şair.

20 Zilhicce 689'da (24 Aralık 1290) Kirman'da doğdu. Asıl adı Mahmud olup şiirlerinde "hâce" kelimesinin küçültmeli ismi olan "Hâcû" mahlasını kullanmıştır. Nahlend-i şuarâ, Hallâku'l-meânî, Melikü'l-fudalâ lakapları, Mürşidî ve Kirmânî nisbeleriyle anılır. Eserlerinden iyi bir öğrenim gördüğü, özellikle astronomi alanında geniş bilgi sahibi olduğu anlaşılan Hâcû tahsilini muhtemelen Kirman'da tamamladı. Daha sonra büyük bir ihtimalle kıtlık ve huzursuzluk yüzünden Kirman'dan ayrılmak zorunda kaldı. Şîraz'a giden Hâcû buradan Kâzerûn'a geçti. Orada Mürşidiyye tarikatı şeyhlerinden Emînüddin Muhammed-i Kâzerûnî'ye, bir süre sonra Simnan'a giderek Alâüddavle-i Simnânî'ye intisap etti. 718-737 (1318-1336) yılları arasında Irak-ı Arab, Hûzistan, Azerbaycan, Bağdat, Mısır, Suriye ve Filistin'i gezdi. 732'de (1331-32) Bağdat'ta bulunduğu anlaşılan Hâcû, burada yazdığı *Hümâ vü Hümâyûn* adlı eserini İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'a sunmak üzere dört yıl sonra Tebriz'e gitti; ancak sultanın öldüğünü öğrenince eseri onun yerine geçen Ârpâ Han'a (ö. 736/

1335) takdim etti. Ârpâ Han'ın katline da-
ir mersiye yazdığına bakılırsa Hâcû'nun
1335 yılında Tebriz'de bulunduğu söyle-
nebilir. Hâcû'nun bu arada, İran körfezin-
de Hürmüz adası ve Cerûn'a (Benderab-
bas) gittiği, bu ülkenin Şâh-ı Hürmüz ola-
rak tanınan hükümdarı Tehemten b.
Turan Şah'a yazdığı manzum bir mektup-
tan anlaşılmaktadır.

738 (1337) veya 739 (1338) yılında Kir-
man'a dönen Hâcû hayatının son yıllarını
Kirman ve Şiraz'da geçirdi. Şiraz'da vefat
eden şairin mezarı İsfahan ile Şiraz ara-
sındaki Allahüekber Boğazı'ndadır.

Hâcû-yi Kirmânî, yazdığı şiirler karşılı-
ğında aldığı câizelerle geçinen bir şairdi.
Övdüğü kişiler arasında başta hükümdar-
lar olmak üzere 100'ü aşkın kimse vardır.
Mürşidiyye tarikatı kurucusu Ebû İshak
el-Kâzerûnî ve Seyfeddin el-Bâharzî gibi
sûfiler hakkında da kasideler yazmıştır.
Bu arada menfaatine dokunan birçok ki-
şiyi ağır şekilde hicvetmiştir. Şîî-İmâmî ol-
masına rağmen eserlerinde on iki ima-
mın yanı sıra dört halifeyi övmesi, o dö-
nemde İran'da Sünniliğin hâkim bulun-
ması ve şeyhinin Sünnî olması ile açıkla-
nabilir.

Usta bir şair olan Hâcû özellikle gazel
sahasında büyük bir başarı göstermiştir.
Eserlerinde din dışı konularla tasavvufî
ve hikemî meseleler büyük bir maharet-
le bağdaştırılır. Gazelde Sa'dî-i Şîrâzî'nin
etkisi altında kalmakla birlikte kendine
has özellikler oldukça ağır basar. Nitekim
gazeli doruğuna çıkaran Hâfız-ı Şîrâzî bi-
le ondan etkilenmiştir. Bu sebeple Hâ-
cû'nun Sa'dî ile Hâfız arasında bir köprü
vazifesi gördüğü kabul edilir. Hâcû kasi-
delerinde Senâî, Hâkânî-i Şîrvânî, Zahîr-
i Fâryâbî ve Cemâleddîn-i İsfahânî'nin, mes-
nevilerinde ise Firdavsi ve özellikle Nizâ-
mî-i Gencevî'nin etkisi altında olmakla
birlikte bu etkiler onun kendine özgü yan-
larını tamamiyle ortadan kaldırmamış-
tır.

Eserleri. A) Manzum Eserleri. 1. *Dîvân*.
Kaside, gazel, kıta, terciibend, terkihibend
ve rubâilerden oluşan 9000 beyitlik diva-
nı "Sanâiyu'l-kemâl" ve "Bedâiyu'l-cemâl"
adıyla iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm-
deki gazeller "Seferiyyât ve Hazeriyyât",
ikinci bölümdekiler "Şevkiyyât" adlarıyla
anılır. Eser Süheylî-yi Hânsârî tarafından
yayınlanmıştır (Tahran 1336 hş.). 2. *Hü-
mâ vü Hümayûn*. 732 (1332) yılında aru-
zun mütekerrib vezninde yazılan 4407 be-
yitlik bu mesnevi Bombay (1289/1872) ve

Tahran'da (1348 hş.) basılmıştır. 3. *Meş-
nevî-i Gül ü Nevruz*. Nevruz adlı bir şeh-
zade ile Rum kayserinin kızı Gül arasında-
ki aşkı anlatan hezec veznindeki 5302 be-
yitlik bu mesnevi 742'de (1342) kaleme
alınmış olup Kirman ileri gelenlerinden
Tâceddîn-i Irâkî adında birine ithaf edil-
miştir. Eser Kemâl-i Aynî tarafından ya-
yınlanmıştır (Tahran 1350 hş.). 4. *Ravza-
tü'l-envâr**. Nizâmî-i Gencevî'nin *Mağ-
zenü'l-esrâr* adlı eseri örnek alınarak
743'te (1342) yazılan ve tasavvufî, dinî, ah-
lâkî nitelikte yirmi bölümden meydana
gelen eser Kûhî-i Kirmânî tarafından neş-
redilmiştir (Tahran 1306 hş.). 5. *Kemâlnâ-
me*. 744'te (1343) yazılıp Fars Hükümdarı
Ebû İshak'a ithaf edilen, hafif bahrinin
kullanıldığı bu eser tasavvufî ve ahlâkî bir
mesnevi olup henüz yayımlanmamıştır
(nüshaları için bk. Münzevî, IV, 3057-
3058). 6. *Gevhernâme*. 1022 beyitlik bu
mesnevi de ahlâkî ve tasavvufî konuları
işler. Önsözünde, eserin Muzafferîler'den
Emîr Mübârizüddin Mahmûd ve onun Ni-
zâmülmülk soyundan gelen veziri Ba-
hâeddin Mahmûd b. İzzeddin Yûsuf adı-
na kaleme alındığı belirtilmiş ve bu ve-
sile ile Nizâmülmülk'ün soy ağacı VIII.
(XIV.) yüzyıla kadar getirilmiştir (nü-
shaları için bk. a.g.e., IV, 3091).

Hâcû-yi Kirmânî'nin, "Hamse"sini oluş-
turan bu beş mesnevi dışında *Sâmna-
me* (Bombay 1319) ve *Mefâtihu'l-kulûb*

adlı iki manzum eseri daha vardır. Bun-
lardan *Sâmname* Firdavsi'nin *Şâhnâme*'-
si taklit edilerek kaleme alınmıştır. Destâ-
nî nitelikteki bu eserin konusunu Sâm-ı
Nerimân adlı kahramanın aşkları oluşturu-
r. *Şâhnâme* vezninde (mütekerrib) kale-
me alınan eser Ebû'l-Feth Mecdüddin
Mahmûd'a sunulmuştur. Eserin Hâcû'ya
aidiyeti şüpheli görülmüşse de üslûp ve
ifade bakımından şairin diğer eserleriyle
yakınlığı ve bir yerinde müellifin adının
açıkça anılması bu şüpheyi ortadan kal-
dırmaktadır. *Mefâtihu'l-kulûb* ise bizzat
Hâcû tarafından Emîr Mübârizüddin için
kendî şiirlerinden derlenmiş bir mün-
tehabattır (nüshaları için bk. a.g.e., IV,
3225).

B) Mensur Eserleri. 1. *Risâletü'l-bâdi-
ye*. 748'de (1347) kaleme alınmış olup Hâ-
cû'nun Kâbe'yi ziyaretine dairdir. 2. *Risâ-
le-i Seb'u'l-meşânî*. Emîr Mübârizüd-
din adına yazılan bu eserde kılıçla kale-
min münazarası anlatılır. 3. *Münâzara-i
Şems ü Sehab* (bu eserlerin nüshaları
için bk. a.g.e., III, 1857-1858; VI, 3574,
3635).

BİBLİYOGRAFYA :

Divân-i Eş'âr-ı Hâcû-yi Kirmânî (nşr. Ahmed-i
Süheylî Hânsârî), Tahran 1336 hş., s. 2-85;
Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Browne), I, 818; Fa-
sîh-i Ahmed-i Hâfî, *Mücmel-i Faşihî* (nşr. Mah-
mûd-i Ferruh), Meşhed 1340 hş./1361, III, 76;
Devletşah, *Tezkire*, s. 275-288; Hândmîr, *Habî-
bü's-siyer*, III, 386; Nûrullah et-Tüsterî, *Mecâli-
sü'l-mü'minîn* (nşr. Emîn Vâiz-i Tahrânî), Tah-
ran 1299/1889, s. 505-506; Fahrüzzamân-i Kaz-
vinî, *Meyhâne* (nşr. Ahmed Gülçin-i Meânî), Tah-
ran 1367 hş./1988, s. 79-83; Mîr Abdürrezzâk-ı
Hâfî, *Bahâristân-i Sûhan* (nşr. Abdülvehhâb-ı
Buhârî), Madras 1908, s. 328-329; Lutf Ali Beg,
Âteşkede (nşr. Sâdâd-i Nâsîrî), Tahran 1337-41
hş./1958-59, II, 297; Ebû'l-Kâsım Ensârî-yi Kâze-
rûnî, *Süllemû's-semâvât*, Tahran 1340 hş., s.
150, 505-506; Hidâyet, *Riyâzü'l-'ârifîn*, s. 116-
118; a.mlf., *Mecma'u'l-fuşahâ*, II, 2 vd.; Saîd-i
Nefsî, *Ahval ü Müntehab-ı Eş'âr-ı Hâcû-yi Kir-
mânî*, Tahran 1307 hş.; a.mlf., *Târîh-i Nazm u
Nesr*, I, 918; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, s. 336-
368; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 886-915; a.mlf.,
Genc-i Sûhan, II, 247-262; a.mlf., *Hamâseserâyî
der İrân*, Tahran 1333 hş., s. 335-340; A. Hay-
yâmpûr, *Ferheng-i Sûhanverân*, Tahran 1340
hş., s. 197; Münzevî, *Fihrist*, III, 1857-1858;
IV, 3057-3058, 3091, 3225; VI, 3574, 3635;
Rızâzâde Şafak, *Târîh-i Edebiyyât-ı İrân*, Tah-
ran 1352, s. 479-488; Feridon Farid, *Hâcû-yi Kir-
mânî ve Eserleri* (doktora tezi, 1975), İÜ Ed. Fak.
Şarkiyat Araştırma Merkezi, nr. 335; G. Browne,
Ez Sa'dî tâ Camî (trc. Ali Asgar Hikmet), Tahran
1976, s. 886-915; Abdürreffî-i Hakikat, *Fer-
heng-i Şâ'irân-ı Zebân-ı Fârsî*, Tahran 1368 hş.,
s. 194; M. Fuad Köprülü, "Hâcû-yi Kirmânî",
İA, V/1, s. 36-41; İraj Dehghan, "*Khwadju*", *EP*
(Fr.), IV, 942-943; "Hâcû-yi Kirmânî", *DMF*, I,
918.

A. Naci TOKMAK

Hâcû-yi Kirmânî'nin "Hamse"sindeki *Kemâlnâme*'nin ser-
levhası ile ilk beyitleri (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3773, vr. 38*)

